POZNEJME UKRAJINU
SBÍRKA INFORMAČNÍCH A ČASOVÝCH POJEDNÁNÍ O UKRAJINSKÉ OTÁZCE.

PETROHRADSKÁ AKADEMIE VĚD O UKRAJINSKÉM JAZYKU

ČESKÁ SÉRIE — KVĚTEN 1920 — KYJIV-PRAHA
Číslo 14.-15. — Cena 2 K.

NÁKLADEM UKRAJINSKÉHO VYDAVATELSKÉHO DRUŽSTVA „ČAS", KYJIV-PRAHA. TISKEM LIDOVÉ KNIHTISKÁRNY J. SKALÁK A SPOL. PRAHA II., HYBERNSKÁ 7.

Ve sbírce „POZNEJME UKRAJINU" dosud vyšly tyto svazečky:

Č. 1. *Dr. J. Dnistrianskyj:* Ukrajinci Čechům.
Č. 2. *Dr. Š. Smal-Stoćkyj:* Lvov, srdce západní Ukrajiny.
Č. 3. *Jar. Nečas:* Upřímné slovo o stycích česko-ukrajinských.
Č. 4.-5. *H. Boczkowski:* Z dějin Ukrajiny a ukrajinského obrození.
Č. 6.-7. *Dr. Korduba:* Bukovina.
O. Gozdawa: Uherská Ukrajina.
Č. 8. *Dr. J. Máchal:* Taras Ševčenko.
Č. 9. *D. Dorošenko:* Mezinárodní orientace Ukrajinců za války a revoluce.
Č. 10.-11. *M. Hruševskyj:* Rusko a Ukrajina.
Č. 12.-13. *Dr. Š. Smal-Stoćkyj:* Vyhlídky pravé vzájemnosti Československa a Ukrajiny.
Č. 14.-15. Petrohradská Akademie věd o ukrajinském jazyku.

Další svazečky se připravují.

UPOZORNĚNÍ.

V KOMISI MÁ:

EXPEDICE B. HAVLÍČKA

PRAHA II.,

VODIČKOVA ULICE Č. 32.

CENA 1 K

VČETNĚ DRAHOTNÍ PŘIRÁŽKY.

PETROHRADSKÁ AKADEMIE VĚD O UKRAJINSKÉM JAZYKU

PRAHA 1920

OBSAH:

Úvodem 3
Pamětní spis Petrohradské Akademie Věd 5
Osudy ukrajinského slova 42

Stále silnější protestní hnutí proti proskribování jazyka ukrajinského v Rusku přimělo ministerskou radu, aby se odhodlala k revisi patřičných nařízení, prohlásivši před tím v úřední vyhlášce otevřeně, že zákaz ukrajinské řeči brání osvětě lidu v Ukrajině. Místo aby zrušila zřejmě protikulturní nařízení svá, obrátila se ministerská rada na kyjevského generálního gubernátora, na carskou akademii věd v Petrohradě a charkovskou universitu, aby vyslovily v té věci své mínění. Všechny tři tázané instituce vyslovily se pro zrušení »úkazu« z roku 1876.*) Ba petrohradská akademie věd se usnesla poslati radě ministrů pamětní spis, a zvolila pro tento účel zvláštní komisi za předsednictví F. E. Korše; jejími členy byli kromě něho: V. V. Zelenskyj, A. S. Lappov-Danilevskij, S. Oldenburg, A. S. Famicyn, F. O. Fortunatov a A. A. Šachmatov. Úřad hlavního referenta zastával známý jazykozpytec Šachmatov.

Pamětní spis je tedy také vytištěn**) a uvádíme jej, poněvadž dokazuje, že tak mnohá panslavistická dogmata jsou vlastně prázdné, vědecky neodůvodněné fráze a má proto, nehledě snad ani k osudu »úkazu« z let 1876, trvalou cenu. Nemohli ovšem členové »carské akademie věd« dělati revoluci — alespoň ne na oko. Dávají tedy svému memorandu plouti v úředně patriotických vodách; ale jejich krok znamená přes to radikální evoluci ve světě slavistů. Pamětní spis zní takto:

---

*) Kterým zakázána byla ukrajinština v Rusku. Pozn. red.

**) Carská akademie věd. O zrušení omezení maloruského (ukrajinského) tisku. Petrohrad r. 1905, III + 95 str. Vytištěno z nařízení carské akademie věd (rusky).

Zpráva komise o otázce zrušení omezení maloruského (ukrajinského) tisku.

První nám známé ukázky ukrajinského jazyka v literatuře dají se poznati v 16. století, z kteréžto doby máme Evangelium peresypnycké, nesepsané ostatně ještě v čisté řeči lidové. Nejde nám při tom tolik o čistotu jazyka lidového, jako o vědomou snahu překladatelů (o nichž na počátku se výhradně hovořilo), aby učinili text přiloženého spisu a jiných knih církevního obsahu veřejnosti a širokým vrstvám srozumitelným. Když však snahy, přizpůsobiti lidový jazyk literárním požadavkům s náležitou důsledností nebyly ani v 16. ani v 17. století korunovány očekávaným úspěchem, paralysovaly se námahy oněch překladatelů a spisovatelů, kteří se nevěnovali výlučně vědeckým pracím, z části vědomě, z části bezděčně vlivem všeobecně uznaného jazyka spisovného, totiž slovansko-ruské řeči,*) která v Rusku už tenkráte podléhala vlivu místního nářečí s menšími nebo většími příměsky severními, jižních nebo západních prvků, dle toho, odkud památky ty přicházely. Jest přirozeno, že tyto lidové prvky vnikaly znenáhla do literárního jazyka a měnice jej rozličným způsobem, přiváděly oddělení spisovné řeči jižní od literárního jazyka severního. Vzorem takové jižní řeči v 17. století mohou býti nejenom četná theologická díla, nejvíce kázání, nýbrž i náboženško-polemické, ba i církevní knihy, vyšlé z péra učitelů a bývalých žáků »kyjevského Mohyljanského kolegia«. K maloruským prvkům přidružily se na jihu často západoruské, a to dílem běloruské, dílem severoukrajinské, ze kterých se již ve 14. věku vytvořila úřední řeč knížectví litevského; kromě toho sloučily se také polské prvky, vživše se literárně následkem překladů Písma svatého a jiných náboženských knih a v soudních nálezech i druhých úředních listinách v Ukrajině na pravém břehu Dněpru. Tato okolnost zavinila,

*) Směs církevně-slovanské řeči, tedy jazyk mrtvý.

že mnoho polských tvarů vniklo též do čistého jazyka lidového, jenž přes všecky námahy mnohých, písemnictví popularisujících mužů hrál mnohem menší úlohu než jazyk severní, a to proto, poněvadž ukrajinská inteligence 16. a 17. století skládala se hlavně ze členů kozáckých vrchností, majících napolo polské, často pak úplně polské vychování a tudíž ony aristokratické názory, jimiž se ostře oddělovali od ostatního kozáckého lidu.

Tuto vylíčenou ukrajinskou řeč spisovnou zanesli v druhé polovici 17. století ukrajinští učenci teologové, kteří se do Moskvy přestěhovali, do těchto severních krajů. Jejich »západnictví« nalezlo tu takřka připravenou půdu v době vnitřních zmatků (t. zv. smutnoje vremja) a jimi navázaných styků některých bojarů s Poláky; a je docela přirozeno, že na př. Rus Sylvestr Medvěděv psal právě tak jako jeho ukrajinský učitel Simeon Polocký, z jehož děl tu a tam vědomě a bez výčitek opisoval. Ale tento vliv byl jen povrchní a trval krátce; v některých společnostech, hlavně však v oněch, jež držely se starých poměrů, setkal se s rozhodným odporem jako podporovatel neoblíbené »jednomyslnosti s papežem a římskou církví«, a to z toho důvodu, protože mnozí moskevští neznali rozdílu mezi několika popolštěnými, spisujícími Ukrajinci a Poláky samými. Tentýž důvod přiměl za časů Petra Velikého sv. Synod, aby vydal zákaz tisknouti církevní knihy v jazyku od spisovného ruského odlišném na ochranu »pravoslavnosti« a jednotnosti »Východní pravoslavné církvi« — »aby v takových knihách nemohl se přihoditi rozpor ve Východní církvi. Proto také nejen nedovolil sv. Synod roku 1769 tisknouti ukrajinské knihy školní, nýbrž dal i knihy užívané čtenáři a žáky konfiskovati, poněvadž za učebnice platily tenkráte knihy církevní a směly se jenom s »imprimatur« celého svatého koncilu tisknouti a vydávati. Duchovenstvem podporován sesílil velkoruský směr v přednáškách na kyjevské akademii bohoslovecké, zvláště za rektorství Samuela Myslovského, až konečně pod vlivem tenkráte již dosti značné literatury ruské, jejíž jazyk koncem 18. století do-

cela vytlačil odumírající slovansko-ruský, úplně opanoval písemnictví. Celkem nepodléhala ukrajinská literatura v 18. století žádným omezením a ukrajinská píseň lidová těšila se v druhé polovině toho věku velikému rozšíření v Moskvě a Petrohradě, jak na př. je viděti v tehdejších zpěvnících. Naproti tomu je pravda, že nemáme z těchto časů žádných ukrajinských památek literárních kromě komických intermedií a básní rozličného obsahu — na př. uvítacích básní, satirických a milostných písní; avšak odůvodněno je vše, jenom v uvedeném názoru, že jazyk ukrajinský, jakožto řeč prostého lidu, není hoden uvedenu býti do literatury a je neschopen jí sloužiti — okolnost to, pro niž, jak vidno, ani ve velkoruské literatuře nenacházíme, kromě veselohry, lidové řeči.

Prvním vážným pokusem užíti čistého jazyka ukrajinského pro literární účely, jejž vlastně více obsáhlostí nežli obsahem lze zváti vážným, byla travestována Eneida J. P. Kotlarevského, vydaná roku 1798, po níž následovaly brzy jeho veselohry »Natalka Poltavka« a »Moskal Čarivnyk«. V těchto komediích je nápadný výsměch oné ukrajinsko-polsko-ruské řeči ukrajinských kanceláří, ve které byly počátkem 18. věku sepsány i mnohé knihy. Je třeba zdůrazniti též jeho hluboké sympatie k ukrajinské národnosti a řeči, ve které sepsal tato díla a »Odu knížeti Kurakinovu«. Svými sympatickými vztahy k ukrajinské národnosti v čisté, neumělkované formě, jak se jeví v »sedláku«, liší se Kotlarevsky velice od dřívějších spisovatelů ukrajinských a může se proto zváti prvním ukrajinským vlastencem a otcem ukrajinské literatury, a to nejen beletristické, nýbrž i vědecké, protože nám zanechal rukopisné »poznámky« o leckterých lidových mravech a zvycích. Jeho příklad upozornil krajany na svéráznost ukrajinského národa, zvláště v ústním, nepsaném podání děl a po jeho stopách kráčeli mnozí literáti, píšící ukrajinskou prósou i poesií proniknutou láskou a soucitem ku prostému lidu.

První práce ve sbírkách ukrajinských písní lidových byla

sbírka knížete Certeleva, vyšlá roku 1819. Po ní následovaly sbírky Maksymovyčova, Metłynského a celé řady jiných. Ze spisovatelů tento směr zastupujících mohou se uvésti: Kvitka, výtečný autor povídek znající spojiti obě karakteristické vlastnosti ukrajinského lidu: humor a jemnost; Petr Artemovskyj-Hułak, spisovatel ostrovtipných básní. Hrebinka, autor povídek a básní; pisatel bájek Hlibov.

U Kvitky nacházíme pokus sdělovati lidu názory o důležitých otázkách mravních, sociálních a hospodářských jeho řečí, a to v »dopisech milým krajanům«. Všeobecně byl Kvitka dobrý, uvědomělý přítel lidu, nebo jak jej později nazývali, Ukrajinofil, který svůj národ nejen miloval, nýbrž se i snažil jej povznésti a osvítiti, aniž by setřel jeho svérázné vlastnosti. O ukrajinské řeči píše Maksymovyčovi takto: »Měli bychom zahanbiti ty lidi divných názorů a umlčeti ony hlasitě křičící, že se nedá psáti v řeči, kteroužto hovoří 10 milionů lidí; jazykem majícím svou vlastní krásu a sílu výrazu — nedající se jinou řečí vyjádřiti — jakož i vlastní rčení, vtip smavý a dravý, i vše, co zdobí pravou, čistou řeč národní.«

Kvitka byl rodák charkovský, Artemovský-Hułak byl profesor a potom rektor kyjevské university, kdež se i jiní mužové snažili přivésti ukrajinskou řeč ke cti. Tito byli: Srezněvský, profesor slovanských řečí; Metłynskyj, jenž byl tenkráte adjunktem, vášnivý to přítel všeho ukrajinského a sběratel ukrajinských písní lidových, potom Kostomarov, zastávající toho času skromné místo podinspektorské. V čtyřicátých letech přešel zájem pro ukrajinský národ i s Metłynským a Kostomarovem z Charkova do Kyjeva, kdež založeno roku 1846 »Bratrstvo Cyrilla a Metoda«, jehož předsedou byl Kostomarov a členy byli Biłozerský, Artemovský-Hułak a Navrocký, k nimž pak se připojil Markovyč (později manžel známé spisovatelky Marko Vovčko) a jiní literáti. Ukrajinofilství této skupiny bylo povahy demokraticko-svobodomyslné, která se jevila především bojem s poddanstvím robot-

ním a opírala o všeslovanské zájmy. Její členové snili o spojení všech slovanských kmenů, mezi nimiž dožadovali se samostatnosti pro národ ukrajinský. Avšak vláda považovala tyto sny za politicky nebezpečné a potrestala členy bratrstva krutě a s nimi i některé bratrstvu blízké osoby, jako Kuliše a Ševčenka. Co se týče ruských spisovatelů, nevěnovali mnozí z nich svým ukrajinských bratrům vůbec pozornosti, jiní opět sympatisovali s nimi a dali jim i své časopisy k disposici. Tak vyšel rusky psaný článek Kvitkův polemisující s Maksymovyčem o pravopisu ukrajinském v »Majaku« a jeho ukrajinské povídky: »Saldáčkyj Patret« a »Boží Dity« v časopisech »Utrenňaja Zvězda« a »Utrenňaja Zarja«; některé bajky Hrebinkovy vytištěny v »Utrenňej Zvězdě« a jeho překlad Puškinovy básně »Poltava« vyšel dílem tamtéž, dílem pak v »Moskovském Telegrafu«. Hrebinka měl vydati svůj almanach ukrajinských děl různých autorů v sešitech v Krajevského »Otječestvjenyja Zapiski«, ale našel protivníka ve známém kritiku ruském Bělinském, jemuž náležela redakce oddělení pro literární kritiku. Censura nedělala rozdílu mezi ukrajinskou a ruskou literaturou. Hlibovovy bajky uveřejněny dokonce v úředním listu »Černigovskija Vjedomosti«. Našli tedy Ukrajinci jako lidumilové a demokrati na počátku 19. století až do let 40. ovšem sympatie jen u těch ruských spisovatelů, kteří byli nejvolnější ve hnutí západoevropském a aristokratickém, jež vyznačovalo velký díl ruské literatury 20., 30. a počátku 40. let, t. j. u těch, jež v očích svých protivníků, a to ne bezdůvodně, platili za hlasatele reakce.

Tím se vysvětluje nevážný, ba nepřátelský názor takových »západních Evropanů« o ukrajinské literatuře, jevící se v nezasloužených a velice jednostranných posudcích Bělinského, když vyšla sbírka »Lastivka« roku 1841. Bělinský napsal: »Pěkná to literatura, z níž vane sprostý dech lidového jazyka a neohrabanost sedláckého umu.« Ba i učený vydavatel a komentátor Bělinského, S. A. Vengerov, vysvět-

luje tento neuctivý výrok výtečného kritika jeho »bezděčným, nevážným chováním ke všemu selskému a lidovému«, což prý se u něho jeví i v jiných případech. Toto aristokratické zabarvení v ruské literatuře až do let padesátých pozorovatelné nebylo přirozeně ani ukrajinské inteligenci neznámé, neboť v jejích řadách bylo mnoho potomků kozáckých hodnostářů. Ale v řeči ukrajinské nenabylo významu, poněvadž ti skuteční a domýšliví aristokraté následovali své kolegy a nenávidějíce lidovou řeč, takřka ji ani neznali. Tím se stalo, že ukrajinská literatura předstihla svým demokratismem ruskou o plných 50 let. Proto se také přiházelo, že ruští spisovatelé, kteří se netěší příliš veliké oblibě u moskevských a petrohradských liberálů, jevili mnoho podobnosti se staršími autory ukrajinskými. V pravdě vyznačovala se ukrajinská literatura až do let 40. oproti ruské obzvláště svým hlubokým, důsledným demokratismem, samozřejmým ovšem, neboť ukrajinská národnost se representovala v těch dobách jen nižšími vrstvami. Ale v ostatních snahách svých, a co se týče jejích představitelů, ukrajinská literatura byla právě tak mnohostranná, jako ruská. V ukrajinském písemnictví pracovali lidé nejrůznějších směrů a stavů: Kotlarevskyj, důstojník, rozhodný monarchista a konservativec; Kvitka, velkostatkář, hlásající tytéž názory; Petr Artemovskyj-Hulak, profesor ruských dějin, jenž se taktéž nevyznačoval svobodomyslností; Hrečulevyč (jehož kázání ve druhém vydání byla přátelsky pozdravena »Ruskou besedou«, orgánem to moskevských slavofilů koncem čtyřicátých let), kněz, dávající si velmi záležeti na duševní výchově svěřených věřících jazyka ukrajinského a j. Bouře vypuknuvší nad »Bratrstvem Cyrila a Metoda« a za skorem stejných okolností nad »Spolkem Petraševského«, ukázala ruským literátům, že Ukrajinci nejsou jen neškodní a zkostnatělí sedláci a přátelé těchto ve vší jejich nevzdělanosti. Vláda pak shledala v cílech Bratrstva příznaky, že škodlivé proudy vnikly i do těchto — jak zdálo se jí — dosud indifferentních kruhů a přeceňovala takřka význam svého objevu. Ve

skutečnosti nebylo ani »Bratrstvo Cyrila a Metoděje« tak karakteristickým zjevem, na kterémž by se nalezly zvláštní rysy tehdejšího ukrajinofilství; hlavní vlastností tohoto směru nebylo nic více než literární a lidové hnutí vychovatelské jižní větve ruského kmene, která se cítila etnograficky různou od větve severní, poněvadž měla svou samostatnou minulost a tím i nabyla práva podporovati nejen snahy přibližující všeobecně k ruskému národu, nýbrž i své odlišné prvky, nezávisle na panujícím kmenu právě tak, jako tento mohl pěstovati svůj svéráz nezávisle na příbuzné větvi jižní. To jest hnutí, jež bylo s to, aby vytvořilo něco na prospěch jihoruského lidu, a takto i k dobru celého ruského kmene.

Z uvedeného je pochopitelno, kolik života a energie toto probuzení celé ruské společnosti — tak příznačné pro druhou polovici padesátých let — vneslo do činnosti zástupců ukrajinského národa. Vše, o čem jen snívali vynikající učenci, zdálo se splňovati. Počalo se hovořiti o blízkém osvobození sedláků. Probouzelo-li očekávání tohoto velkého díla svobody již u Rusů největší a nejlepší naděje, dá se mysliti, jaká nálada byla teprve mezi lidem ukrajinským, jehož vůdcové byli docela oddáni demokratickým ideálům, a jehož selský stav se dobře pamatoval na svoji, před necelými sto lety vzatou svobodu. A vskutku na počátku let šedesátých ožila ukrajinská literatura neobyčejně. Vyšlo mnoho knih rozličného obsahu, a to nejen na Ukrajině, nýbrž i v Moskvě, v Saratově a nejvíce v Petrohradě. Tak vyšly roku 1857 první povídky Marka Vovčka, líčící žalostné postavení prostého lidu, hlavně robotníků; následovala dramatická díla Vaščenkova-Zacharčenkova; dále sbírka »Vinok ridnoho pola«, vytištěná v Moskvě, v tiskárně Katonově, vydaná Mikulášem Hacukem obecedou jím vymyšlenou, kteréžto užil i ve své pozdější knize »Ukrajinska Abetka« (r. 1863). R. 1857 rusky tištěný román historický »Čorna rada« od Kuliše (v »Ruské Besedě«) vyšel r. 1861 také ukrajinsky. Téhož roku vydal D. L. Mordovec »Maloruskou

sbírku literární«. V letech 1860 až 1863 vydáno několik lacinych sbírek pro vzdělání lidu, na př.: učebnice jako »Domácí vyučování« od Šejkovského, populární články z etnografie a věd přírodních, jako »Něco o božím světě« a j. Katkov sám dal na tento účel peníze. R. 1861—62 vyšel literárně-vědecký měsíčník »Osnova« za redakce Bilozerského. R. 1861 dostal Kuliš úřední příkaz překládati do ukrajinštiny »nařízení týkající se sedláků«. Právem se očekával plný rozkvět literárního jazyka ukrajinského a doufalo se v brzké zavedení vyučování vlastní řeči na obecných školách.

Ale právě v té době kupily se na politickém obzoru temné, zlověstné mraky, z nichž každou chvíli mohl někam udeřiti blesk. Neočekávána vybila se ta bouře i nad Ukrajinou.

Abychom si vysvětlili tuto divnou shodu okolností, jest nám třeba pohlédnouti na doby před rokem 1863. V tomto čase, kdy Rusko chystalo se dáti svobodu sedlákům, snilo Polsko o vysvobození z ruského jařma a polští velkostatkáři v Ukrajině na pravém břehu Dněpru usnesli se využitkovati těchto nadějí pro věc polskou, přesvědčivše vládu, že osvobození stavu selského bude míti jenom tenkrát úspěch, budou-li tito dosti vzděláni, a dostali tak dovolení zřizovati na panských dvorech vesnické školy. V Kyjevě založila se takřka společnost pro rozšiřování polství v lidu. Ukrajinští studenti kyjevští odpověděli na takovou opovážlivost zakládáním nedělních a jiných soukromých škol r. 1859, k nimž přidružila se brzy obecná škola v Bílé Cerkvi, otevřená přičiněním tamního katechety gymnasiálního Lebedyncova, potomního arcikněze v katedrále sv. Sofie a zastánce ukrajinského jazyka při vyučování lidu, kázáních a v bibli. V těchto školách vyučovalo se z ruských a ukrajinských učebnic. Poláci obviňovali učitele těchto škol, že podněcovali sedláky k revoluci, přezdívajíce jim »chłopomanů« (nadávka pro mužíky), kterýžto název byl užit mnohým ruským tak zvaným »ochranitelem« pro ukrajinské vlastence, třebas že vynálezci tohoto slova, polští velkostatkáři, označovali jím své vlastní demokraty.

M. J. Pirogov, předseda školní rady krajské v Kyjevě, posmívá se těm denunciacím, jsa vskutku přesvědčen, že školy vzkvétají. Ale administrace dala se oklamati, což mělo roztodivné následky, že na př.: Kulišova »hramatika« se směla na levém břehu Dněpru prodávati, kdežto na pravém byla zakázána. Zní to nepravděpodobně, ale přece je pravda, že Poláci nalezli v boji s ukrajinskými školami nedělními soudruhy v kyjevském duchovenstvu. Spojenými silami tohoto podivného spolku byl odstraněn z kyjevské university upřímný přítel nedělních škol mezi studentstvem, populární profesor ruských dějin Pavlov.

Pirogov jmenoval jej inspektorem těchto škol; svými volnomyšlenkářskými názory znepřátelil si Pavlov petrohradského metropolitu Isidora, což podněcovalo Poláky, aby jej očernili jako atheistu a kosmopolitu. Abychom však ještě více zdůraznili nepřirozenost tohoto tažení proti ukrajinské škole, uvádíme, že dalším členem jejich nepřátel stala se i redakce židovského časopisu »Sion«, která první obviňovala Ukrajince ze »separatismu«. Na toto slovíčko chytil se ihned Katkov a žel i Ivan Aksakov. V tomže čase vypukly požáry v Petrohradě, které Katkov připisoval velkou měrou nedělním školám. Na jeho udání zavřeli tyto školy po celém Rusku; až do roku 1863 polského povstání, přešlo vzdělání lidu úplně do polských rukou. Nepolská škola byla r. 1862 ještě v Bílé Cerkvi a kyjevský metropolita Arsenius dovolil duchovním své diecése zakládati farní školy, ale tyto existovaly, tenkráte jako dodnes, jen na papíře; kde některá přece stála, sotvaže živořila. Petrohradští ukrajinofilové nedali se však odstrašiti, majíce energického ochránce v osobě ministra osvěty Golovina, jenž doporučením učeného a svobodomyslného knížete Konstantina Nikolajeviče byl povolán do tohoto vysokého úřadu. Golovin vyslovil se velmi důrazně pro zavedení ukrajinského jazyka ve školách obecných a rozšíření Písma svatého v ukrajinském překladu, který Moračevskyj už dříve předložil vládě

ku potvrzení. Pro přípravu učitelů na národních školách otevřena v Kyjevě »dočasná Pedagogická škola«, na níž jako docenti působili bezplatně větším dílem studenti, kteří před tím vyučovali ve školách nedělních. Ale zřízení vesnických škol nemohlo se obejíti bez spolupráce velkostatkářů, na něž však se v žádném případě nedalo spoléhati. Vydávání ukrajinských knih pokračovalo starým způsobem a mnozí Ukrajinci počali zaváděti svoji mateřštinu do škol jako jazyk vyučovací nejen pomocný, ovšem jen ve svých požadavcích, pro něž uveřejněn »v deníku ministerstva osvěty lidové« Lavrovského článek o samostatnosti ukrajinského jazyka (»Seznam nápadných zvláštností ukrajinského dialektu u porovnání s velkoruským a jinými dialekty«). Ale snahy Golovinovy tříštily se stále více o odpor ministra vnitra Valujeva a sv. Synodu s metropolitou Isidorem v čele. Ve svém dopise Golovinovi ze dne 18. července 1863 vystupuje Valujev proti němu jako ochránci práv ukrajinského jazyka, dovozuje, že této řeči vůbec není, že jako jazyk ukrajinský je vlastně označována polskými vlivy zkažená řeč ruská a že konečně mety Ukrajinců se s polskými nejen shodují, nýbrž jsou polskými intrikami také inspirovány. Kdybychom neznali autentických údajů o těchto událostech, sotva bychom uvěřili, že tato slova byla vyřknuta půl roku po objevení prvních povstaleckých tlup polských. Vzpomínajíce denunciací těchto Poláků, kteří měli již tenkráte svoji hru otevřenou, bezděčně máme na mysli výtečná slova duchovního v jedné Beaumarchaisově komédii: »Lžete, jen lžete; něco z toho přece jen utkví.« Velmi na snadě jest však předpoklad, že idea, zabrániti ukrajinskému hnutí literárnímu s polským politickým hnutím nebyla dána zosnovateli budoucího povstání, což by také bylo podivné, nýbrž že při té záležitosti byly jisté osoby spoluinteresovány, které znaly do nedávna u Poláků oblíbený a módní »život Balagulů« a »kozákofilství«, jež zakládalo se na zevním napodobování ukrajinských sedláků a starých kozáků a popsáno bylo v dílech Malczewského, Zaleského, Czajkow-

ského (Sadika paši) a obzvláště Tymka Padury; nebyla však s to, aby alespoň trochu sblížila polské velkostatkáře s jejich ukrajinskými nevolníky. Nechať to je jakkoliv, nepřátelé duševní samostatnosti ukrajinského lidu, a to jak vlastní, tak cizí, měli úspěch, poněvadž ukrajinské písemnictví utržilo těžkou ránu. Zajímavé jest, že bezprostřední příčinou nebyla ukrajinsky psaná kniha snad protistátního obsahu, nýbrž uvedený již překlad bible, velmi snaživě, nábožně a vědecky vypracovaný inspektorem něžinského lycea Filipem Moračevským, jenž pohlížel na svou práci jako na bohulibé dílo. Když tento akademií věd velmi příznivě oceněný a doporučený překlad byl předložen sv. Synodu ku schválení, poslali jej k přezkoušení kalužskému biskupovi Jakubu Mytkeviči, šéfu četnictva knížeti Dołgorukému a kyjevskému generálnímu gubernátoru Annenkovu. První z nich byl z počátku ochoten, schváliti práci Moračevského, ale cizími vlivy pohnut, prohlásil pak, že tato je vedle ruského, každému Ukrajinci prý úplně srozumitelného překladu zbytečná; druhý vyslovil se mírně a nejasně; třetí však uznal překlad za »nebezpečný a škodlivý«, poněvadž zvláštní, ukrajinská literatura, její právo na rozvoj by bylo povolením Písma sv. v ukrajinském jazyku odůvodněno a mělo by za následek oddělení Ukrajiny od ruského státu. Těmito slovy opakoval tvrzení svého předchůdce Vasilčikova. Ovšem sv. Synod nedal svého požehnání ohlášenému překladu Moračevského. Ale tím se věc ještě neukončila.

Annenkovem vyslovenou myšlenku provedly jisté kruhy vládní prakticky: dne 20. června 1863 vyšlo nařízení ministerstva vnitra carem schválené, jednající o zákazu tisknouti náboženské a školní knihy v ukrajinské řeči, takže užívání tohoto jazyka, jak v nařízení výslovně stojí, se omezuje jenom na krásnou literaturu. Golovinovy protesty byly bezvýsledny. Valujev odpověděl na ně již uvedeným dopisem a nařízení bylo dohodou jeho se šéfem četnictva rychle potvrzeno.

Ukrajinská literatura byla ve svých nejkrásnějších nadějích

potlačena a zklamána; jejím představitelům nezbylo přes mnohé a rozličné vlohy nic jiného, než zabývati se psaním neškodných, ale i neplodných básniček a malých povídek. A chtěli-li dáti radu nebo poučení ve věcech hospodářských, otázkách mravních nebo vědeckých, přístupných a i nezbytných prostému lidu, byli nuceni učiniti tak formou belletristickou proti svým vlohám a svému přesvědčení, k čemuž můžeme uvésti pro nezasvěcené do těchto tajemství mnoho směšných, zasvěceným pak velmi žalostných příkladů.

Snaha vzdělaných Ukrajinců, povznésti své »menší bratry«, láska k mateřštině, vyzkouševší své síly ve všech oborech a konečně i přirozená reakce proti nezaslouženým útiskům, které takřka braly Ukrajincům jejich svaté právo, hovořiti svým mateřským jazykem, to vše zachránilo je nejen před ztrátou naděje v národní rozvoj, nýbrž pohnulo je také, přemýšleti o prostředcích, jež by uspokojily zákonnou potřebu literárních vztahů ku nevzdělanému lidu venkovskému. Taková možnost byla již tu: za rakouskou hranicí bydlí totiž také Ukrajinci, ukrajinsky mluvící, píšící a tisknoucí. Proto přestěhovala se ukrajinská literární práce do Lvova, což přineslo Rakousku užitek a slávu, Rusku však škodu a ponížení. Od poloviny 60. let vzrostla ukrajinská literatura a zdokonalila se tak dalece, že se v místních poměrech o tom sotva někomu snilo. Aniž bychom snižovali schopnosti a učenost zahraničních Ukrajinců, můžeme směle tvrditi, že vypovídání našich krajanů z Ruska, bez ohledu na význam každého přírůstku nových pracovníků v písemnictví, mělo veliký význam pro povznesení ukrajinské literatury v Rakousku, a to proto: »předně, že je mezi našimi Ukrajinci mnohem více talentovaných lidí než mezi rakouskými, už prostě z toho důvodu, že je nás téměř 10kráte více; 2. protože naši Ukrajinci jsou většinou z téhož důvodu bohatší než zahraniční. A všecky tyto talenty i peníze, jež vhodně umístěny, mohly Rusku přinésti obrovský prospěch, počaly se stěhovati do ciziny, aby si utvořily takové duševní prostředí, na něž nyní skorem

každý ukrajinský spisovatel spoléhá, jakmile opouští úzký rámec belletristiky. Zatím mohlo by, ba mělo by býti takové středisko na území ruského státu, kde sídlí převážná část Ukrajinců. Ale ani této většině zdaleka neznamenalo přeložení literární činnosti do Haliče odškodnění za ztrátu práva mateřského jazyka ve vlasti, poněvadž v Rusku sepsané a vytištěné knihy dostaly se jen málokdy k těm, jimž byly určeny a nedosáhly takto svého účelu. Nejdůležitější pramen duševní osvěty lidu: svaté Písmo, jež se užívá v Haliči svobodně v ukrajinském překladu, je přístupen ukrajinskému lidu jen v církevně-slovanském nebo ruském překladu, což znamená, že mu není přístupno vůbec. Jakou chybu znamená vše to ze stanoviska vnitřní i zahraniční politiky! Přes to však ta chyba nebyla odstraněna, nýbrž po 13 letech ještě byla opakována a utvrzována.

Nařízení z roku 1863*) přišlo neočekávaně a jak se už daří všem věcem, které nejsou vyvolány skutečnými státními potřebami, nýbrž vděčí svůj původ myšlenkovým fantasiím některých státníků, ztrácelo tedy v letech 70. — když vládní osobnosti vyměnily si částečně své úlohy — zdánlivě na síle a působivosti. Roku 1873 dovolila vláda založiti jihoruské oddělení při Zeměpisné společnosti v Kyjevě. Tento ústav spojil a oživil činnost ukrajinských statistiků, národopisců a jiných učenců zabývajících se výzkumy ve své domovině a přivedl ovšem i otázku osvěty lidu na denní pořad. Roku 1873 znovu Kostomárov zdůraznil význam populárně-vědecké literatury. Ale brzy ožila také stará nepřátelství. M. Jusefovič, ruský tajný rada a předseda kyjevské Archeologické komise, jenž vydal r. 1863 brožuru: »La question Russo-polonaise jugée par un petit-russien«, aby dokázal naprostou závislost ukrajinských zájmů na polských, stropil veliký poplach v časopisech: »Moskovskija Vjedomosti« a »Kyjevlanin«. Jeho názory staly se známými a roku 1870 sešla se komise.

*) První zákaz ukrajinštiny v Rusku. Pozn. red.

jejíž členy byli ministr vnitra a osvěty, vrchní prokurátor sv. Synodu, šéf četnictva a Jusefovič. Bylo usneseno omeziti ukrajinskou literaturu v tomto směru: předně zakázati dovoz ukrajinských knih a brožur jakéhokoliv druhu z ciziny; 2. zapověděti tisk a vydávání ukrajinských děl a překladů z cizích jazyků v mezích říše,*) vyjímaje: a) historické dokumenty a památky a b) belletristická díla, při čemž v onom případě se podrží pravopis originálu, totiž r u s k ý bez nejmenších odchylek. Tyto obě koncese byly v každém případě závislé na vůli Hlavní správy tiskových záležitostí, jíž se musely předkládati všechny rukopisy ukrajinské ke zkoušce. Tato usnesení předložena caru Alexandru II., dlícímu tenkráte v emžských lázních, a došla tam jeho schválení. Tak povstal zákon ze dne 18. až 30. května 1876. Svého uveřejnění se nedočkal nikdy, a ti, koho postihoval, zvěděli o něm jen poznenáhlu, poněvadž nepřicházely vůbec knihy objednané v Haliči, aniž byl povolován tisk knih s úchylkami od ruského pravopisu; nadarmo žádalo se o povolení ukrajinského koncertu nebo představení, a v nových sbírkách ukrajinských národních písní byly jenom noty b e z t e x t u. Ruská veřejnost zvěděla o existenci tohoto zákona teprve 2 nebo 3 leta po schválení carově a to článkem v »Revue des deux mondes«: »L a l i b e r t é e n R u s s i e«, který má svůj původ asi v brožurce Dragomanově předložené pařížskému kongresu spisovatelů. Ale ať je tomu jakkoliv, ukrajinská literatura v Rakousku odcizila se tímto zákonem ještě více ruským zájmům a stala se konečně nástrojem nepřátelské propagandy a protestu proti ruské vládě; v Rusku zase byla vydána na milost a nemilost naprosté svévoli censury, t. j. osobním názorům tehdejšího přednosty Hlavní správy pro tiskové záležitosti a jeho pochopů. Tento poměr tolik se přiostřoval, že se autoři museli i s nejnevinnějšími tanečními písněmi obracetí na tiskárny a závody lvovské. Uprostřed těchto zákazů a ome-

*) ruské. P o z n. r e d.

zení byla učiněna jedna úleva oproti úkazu z roku 1863, a to dovolení, vydávati historické dokumenty a památky. Komu pak vděčí ukrajinská literatura za toto částečné rozšíření svých práv? Zdá se, že původce této nepatrné úlevy byl tentýž předseda kyjevské Archeologické komise, jenž ukrajinské literatuře dříve podepsal ortel smrti. Uveřejňování historických dokumentů přicházelo mu vhod, takže upustil v tomto směru od vlastního zákona.

Se zákonem z roku 1876 opakovala se tatáž věc, jako z roku 1863, a to nikoliv pro ukrajinofilská prý lstivá jednání, nýbrž pro svévoli a neznalost censurní správy. Dne 26. července 1875 zakázala duchovní censura haličský spisek »Povídky o životě sv. Boryse a Hliba«, jenž byl předložen ji petrohradským výborem censury pro cizinu jako dílko sepsané v ukrajinské řeči. Ale censura pro cizinu upozornila hlavní správu na to, že knížka je vytištěna cyrilikou — hlavní správa tudíž ji propustila.

S ohledem na okolnost, že nařízení bylo dne 1. dubna 1880 opakováno, můžeme souditi, že v té době ještě nenabylo moci práva; tentokráte však mělo se to státi, a to tím více, že k němu byl přidán odstavec, dle kterého užívání církevního písma »jest v maloruském vydání velmi žádoucno«, ačkoliv na př. vytištěná tímto písmem taneční píseň by byla podnětem k odvetě censury, jelikož by neodpovídala formou svému obsahu, ale mohla se právem považovati za jakési rouhání bohu.

Že ostražitost hlavní správy ochabla, dá se posouditi z případů, kde jistě lze pozorovati přípravnou práci místních censurních správ a censorů na došlých k nim ukrajinských rukopisech.

Dne 9. července 1878 dostala oděsská časová sekce rozkaz, aby nepředkládala jinak ukrajinských rukopisů, než s označením jejich obsahu ze stanoviska censurního, což ovšem dokazuje, že odhad děl přenechával se ve skutečnosti místní censuře.

Formálně hlavní správa nezříkala se své autority, jak vidíme

na zákazu básně »Zlořečený Marko« od V. Bílého *) ze dne 1. dubna 1878, jež byla již petrohradským censurním úřadem přezkoumána a jako kartáčový otisk vytisknuta; ale byla pak zapovězena proto, ježto autor užíval místo ruského »i« (u) ukrajinské »i« (i).

Následek ukazu z roku 1876 jest zřejmý ze zákazu posthnuvšího dne 26. května téhož roku 3. sešit Lysenkovy »Sbírky písní« (psané pravopisem censurou schváleným), bez ohledu na to, že dne 25. května připuštěno v Rusku zavedení třídílné »Rusínské čítanky pro vyšší gymnasium« od Alexandra Barvinského, Lvov 1870. Přijetí stalo se na žádost téže censury pro cizinu, kterážto byla tenkráte jistě liberálnější, než vnitrostátní censura.

Liberální směry roku 1880 jevily se též v ukrajinské literatuře. Dne 8. prosince zřídil Kostomarov s nejvyšším svolením na Akademii věd cenu se svým jménem na vydání ukrajinského slovníku.

Dne 12. ledna 1881 předložil kyjevský (později varšavský) generální guvernér M. J. Čertkov ministrovi vnitra veliké memorandum, k němuž dala podnět prosba Lysenkova připustiti 3. sešit jeho sbírky písní ukrajinských, vytištěné v Lipsku do knižního prodeje v Rusku. Další obsah memoranda jest obrana Ukrajinců proti podezření separatismu a vyložení možnosti úplně stejného postupu censury v ukrajinských literárních a hudebních dílech s ruskými.

Dne 13. ledna 1881 předložil tehdejší charkovský generální guvernér kníže Dundukov-Korsakov, když mu byly poslány 2 ukrajinské knihy, široké, ale dosti bezbarvé memorandum o právech ukrajinského jazyka, ve kterémž se vyslovil ovšem částečně pro ukrajinskou literaturu, scénická představení, koncerty a tisk ukrajinských textů ke všem notám.

---

*) Autor této básně jest O. Storoženko. Omylem za pisatele označený V. Bylyj byl nakladatelem tohoto díla. Pozn. red.

Následek těchto memorand byl raport ministra vnitra hraběte N. P. Ignatěva, přednesený caru Alexandru III. a nejvyšší nařízení prozkoumati všechna opatření z roku 1876. Tak sešla se zvláštní rada za přítomnosti tajného rady K. P. Pobědonosceva, státních sekretářů Ostrovského a Solského a předsedy Hlavní správy pro záležitosti tiskové, dvorního ministra knížete Vjazemského. V této radě bylo rozhodnuto, ponechati opatření z roku 1876, avšak doplniti je těmito usneseními:

1. Tisk ukrajinských slovníků má se dovoliti, ale jen s tou podmínkou, že se užije buďto »všeobecného« ruského písma anebo takového, jež nebylo obvyklé po 18. století;

2. dovolení hráti na jevišti ukrajinské kusy a přednášeti censurou schválené ukrajinské písně a kuplety má se učiniti odvislým od názorů vyšších úřadů místních a to v každém případě; povolení tisknouti ukrajinské texty k notám výhradně ve »všeobecně ruském pravopise« přenechati pak Hlavní správě tiskových záležitostí;

3. utvoření specielního divadla ukrajinského anebo divadelních společností pro výhradné provádění ukrajinských kusů jest zapověděti.

Tato usnesení potvrzena dne 8. října 1881 carem, ale neuveřejněna, nýbrž zaslána patřičným orgánům administrativním »důvěrně«. Data, o něž se tato usnesení opírají, jsou zřejmá; jsou to: cena Kostomarovova na vydání ukrajinského slovníku, kterou nepřijmouti, by bylo podivné, jednak orodování kyjevského a charkovského guvernéra za ukrajinské jeviště i písně, jednak strach před zbudováním ukrajinského divadla, zvýšený starou vidinou ukrajinského separatismu, jak jest to patrno ze dvakrát opakovaného požadavku »všeobecného« pravopisu.

Revise úkazu z r. 1876 nařízena carem, jež nebyla nikterak prostá časových vlivů, nebyla tudíž provedena na základě všestranného studia této otázky, nýbrž s použitím některých nových materiálů, jež náhodou se dostaly do rukou. Ostatně pokládajíce data úkazu z roku 1881 za nahodilá, můžeme to také

vysvětliti. Náhodnými jsou jenom ve smyslu své nedostačitelnosti, nikoliv však ve své genesi; současné vystoupení obou vyšších representantů administrace v Ukrajině pro duševní zájmy venkovského lidu, ač bylo vyvoláno bezprostředním dotazem shora, jest o sobě důležité jako výmluvné vysvědčení dávno již zralých potřeb jim svěřené země, vysvědčení tím cennější, ježto nemůže býti podezříváno ani ze zločinné tendence, ani z lehkomyslné ukvapenosti. M. J. Čertkov, o jehož služební píli ve prospěch státu, jakož i o zkušenosti administrační není pochyby, měl za svou povinnost vystoupiti za práva ukrajinské literatury v celém jejím rozsahu. Kníže Dundukov-Korsakov nepřivedl to ve svém memorandu tak daleko proto, poněvadž nebyl prost nedůvěry k Ukrajincům v některých kruzích rozšířené; přes to však vidí se nucena důležitými fakty, aby vystoupil a odvolává se i na některé z nich.

Ukaz z roku 1881 vnesl svým rázem do zákonodárství ukrajinského jistá, ovšem mnohem menší ulehčení, než se mohlo zdáti jeho původcům. Užívání »obecně ruského«, t. j. ve skutečnosti velkoruského pravopisu v ukrajinských textech jest vůbec neuvěřitelný vynález z té příčiny, poněvadž pravopis jest fonetice bezpodmínečně podřízen a v linguistických pracích, jako na př. v slovníku, prostě nemyslitelný; proto se může považovati pokus o sestavení ukrajinského slovníku za takových okolností za nevhodný podnik, což na opačném příkladě — sepsání velkoruského slovníku pravopisem Kulišovým — lze zřejmě znázorniti. Co se týká užívání »pravopisu psaného v Malorusku v 18. století«, není zde uvedený pravopis, nehledě již na svévolné jeho vnucení, z toho důvodu autoritativním, ježto v oné době psal každý více méně svým způsobem, a kdybychom chtěli napodobovati Ukrajince 17. a 18. století, přišli bychom na takové tvary, které by se nedaly zařaditi do žádného pravidla. Hráti ukrajinské hry divadelní vždy jenom s dovolením vyššího úřadu místního rovná se: ve skutečnosti skorem vůbec zápovědi praviditelného fungování her s ohledem na jazyk, třebas i ve smí-

šeném divadle. Ale i toto úřední, pro každé představení navržené a v praxi provedené míchání muselo velmi nepříznivě působiti na rozsah dramatických kusů uvedených na scénu, to jest na celý repertoár. Zákaz tvořiti ukrajinské společnosti herecké vyžadoval buďto dvojnásobného personálu, což přesahovalo prostředky divadla, anebo vylučoval možnosti vychovati dobré síly, poněvadž lze si těžce představiti, že by se scénická škola dala s výsledkem sestaviti při stálém přechodu z vážných tragédií k lehkým fraškám.

Ovšem, úkaz z roku 1881 osvědčil se jako ulehčení z toho důvodu, že titéž lidé, kteří měli dbáti, aby se vykonával, rozuměli nebo cítili rozpor mezi jeho relativně liberálním účelem a tento paralysujícím výkladem. Sběratelé materiálu pro slovník zapisovali slůvka fonetickým pravopisem tím jistěji, ježto viděli již více případů censurou propuštěných knih takových a divadelní podnikatelé omezovali ruskou část představení, která se obyčejně hrála před ukrajinským kusem nebo po něm, když obecenstvo se scházelo anebo rozcházelo, aby tím nabyli dosti času pro ukrajinské představení. Ruská část — byla to obyčejně fraška anebo malá aktovka — hrála se pro forma a bezvýrazně, při čemž na příklad bývala scéna, v níž řekl herec, představující bankrotáře, že právě spolknul sto ústřic atd.

Roku 1884 upozornila Hlavní správa tiskových záležitostí guvernéry na toto obcházení ukazu, ale bezvýsledně. Poznenáhlu vnikaly překlady z velkoruského jazyka do ukrajinského i do tisku a roku 1892 upozornila Hlavní správa censory na nezákonnost takových zjevů, která ostatně byla velmi sporná dle textu opatření z roku 1876, a snažila se zvýšiti pozornost na původní díla ukrajinská, kterážto se měla kontrolovati s obzvláštní přísností a pozorností, tím že mělo býti vyloučeno a zakázáno nejen vše, co příčí se obecným pravidlům censurním, nýbrž při nejmenší příčině měl býti počet takových »ničemných« děl v zájmu státním dle možnosti zmenšen.

Roku 1884 byl potvrzen zákaz dovozu ukrajinských knih z ci-

ziny, a to v nejostřejší formě. Roku 1895 zapověděny ukrajinské knihy pro děti, což bylo ve skutečnosti opakováním předešlého zákazu, vysloveného v nařízeních z let 1863, 1876 a 1881.

Než dospějeme ku závěru, jenž má býti přirozeným následkem našeho pojednání, prozkoumejme ještě argumenty, jichž chápaly se jak osoby úřední a instituce, tak i publicisté, aby obhájili opatření, svobodu tištěného slova ukrajinského omezující. Tak se musí především státi; mnoho je jich takových, že se dají v každé době a při všech příležitostech vykládati — mají všeobecný karakter a nejsou zdůvodněny jen skutečnými potřebami ukrajinského národa, které dle našeho názoru jedině mají rozhodující význam pro projednávanou námi otázku.

Tyto argumenty stavějí nás především na pole kulturní historie ruského národa: dějiny mají býti, jak tvrdí někteří publicisté, měřítkem poměru ukrajinské literatury ku »všeobecně ruské« a ukrajinského jazyka ke »všeobecně ruskému«. Ale máme právo mluviti o řeči »všeobecně ruské«? Není pochyby, že předkové Rusů a Ukrajinců měli kdysi jeden jazyk. Tato písemnými památnostmi nepodaná a jen hypoteticky nově stvořená řeč dostala ve vědě název: »všeobecně ruská«. Ještě v předhistorických dobách vykazovala »všeobecně ruská« řeč různé dialektické zvláštnosti, kterážto okolnost dává souditi na 3 skupiny ruského kmene: na severoruskou, středoruskou a jihoruskou. Jihoruské památky naší staré literatury 11. a 12. století, jak poprvé dokázal náš ctihodný člen, akademik A. J. Sobolevskij, jeví řadu typických značek ukrajinského jazyka: nenechávají v pochybnostech více, že se jihoruská (maloruská) nářečí již v předtatarském období odchylovala od středoruských, jakož i severoruských ve mnohém. Tyto rozdíly nedají se zastříti ani politickým sloučením ruských kmenů v 10. a 11. století. Naopak, rozpad ruské říše na malá knížectví, rozkvět nového střediska politického, úpadek Kyjeva ve 2. polovici 13. století oddalují jihozápadní Rusko stále více od severního a tatarskými pohromami

dokonči se toto odcizení. Teprvé později, v mezích litevsko-ruského státu, nacházejí jihoruští kmenové možnost sblížiti se s druhými ruskými kmeny, a to s oncu západní větví středoruskou, jež stala se jádrem běloruského národa. Východní část Velkorusů opět, Moskvou se severoruskými kmeny spojená, stává se součástí ruského národa. Teprvé pozdější kolonisace v 17. a 18. věku přivádí velko- i maloruské kmeny v povodí Sejmu, Donce a Donu do styku. Tak způsobily historické podmínky úplné odloučení jihozápadního Ruska (Maloruska) a teritoria obydleného Velkorusy; proto jsou skutečné rozdíly v jazyku obou národností, velko- a maloruské. Dějinný život nestvořil jim žádné řeči společné, ba učinil ještě zřejmějšími ony dialektické zvláštnosti, jimiž se vyznačovali předkové Malorusů i Velkorusů na počátku naší historie. Jest zřejmo, že živý, velkoruský jazyk, jak se hovoří v Moskvě, Rjazani, Jaroslavi, Archangelsku a Novgorodu, oproti ukrajinské řeči v Poltavě, Kyjevě a Lvově, nedá se za žádné podmínky nazývati »všeobecně ruským«.

Nyní zbývá zodpověděti ještě jednu otázku, zda není důvodu, dle něhož by se naše řeč literární mohla uznati za »všeobecně ruskou«. Nebyla vytvořena spojenými silami všech ruských národů a nezrcadlily se v ní zvláštnosti ruských nářečí? Dle tvrzení více publicistů hráli Ukrajinci značnou úlohu při tvoření naší literární řeči. Má se za dostatečný důkaz proto, když poukáže se na vliv ukrajinských učenců a spisovatelů v 17. a 18. století, z počátku na moskevskou osvícenost, později však na reformy Petra Velikého.

Nedá se popírati, že tento vliv dotkl se i našeho jazyka literárního, byl však jenom dočasný; snahy našich velikých spisovatelů sbližovaly literární jazyk stále více s lidovým a nic nebylo s to zastaviti tento proud, pro kterýžto už na konci

18. a na počátku 19. věku naše literární řeč stala se čistě velkoruskou, zbavivši se mezi jiným také i ukrajinského přízvuku dle důkazu prof. Buddeho nikoliv cizího, jazyku Lomonosova a Šumarokova. Ruská literární řeč, která je v základě pestrou směsí církevně slovanských prvků (co se četby a částečně i gramatiky týče) s prvky živého jazyka velkoruských kmenů, nabývala od 14. století lidového zabarvení. Její vývoj tímto směrem byl dvakráte zabrzděn — po prvé v 15. století, když se podjala boje s jinými slovanskými živly, které dostaly se sem zásluhou srbských a bulharských učenců; po druhé v 17. století, když se znešvařila zvláštnostmi ukrajinské řeči literární. Ale velikoruský živel dvakráte pronikl a proto se naše literární řeč uznati musela za čistě velkoruskou. Nevidíme nižádného důležitého důvodu, proč by se ta řeč měla nazývati **»všeobecněruskou«**, poněvadž nepředstavuje nám amalgam, ve kterém by se byla zrcadlila všechna nářečí ruská.

Naše velkoruská řeč dobyla všeobecně ruského významu, což se nedá popříti; hlavně to způsobila okolnost, že stala se státní řečí, nejvíce však má co děkovati kulturnímu povznesení velkoruského národa, vývoji jeho literatury a školství. Reformy Petra Velikého, jež přibližovaly Rusko západu, posílily osvětový význam velkoruských středisk Moskvy a Petrohradu a stvořily pro Velko- i Malorusko společný život; toto nemělo ničeho, což by postavilo proti oné západní osvětě, která, díky Petrem zavedenému směru, rozlévala se nezadržitelným proudem po zemích sloučených moskevskými cary. Proto vnikla velkoruská řeč na jih do území na Dněpru. Ukrajinský jazyk spisovný utvořil se v 16. a 17. století na základě dvou řečí literárních, církevně slovanské a západoruské, která pojala do sebe zase polské prvky; mnohem méně než velkoruská přiblížila se jazyku lidu a hlavně tím dá se vysvětliti její osud, jehož došla v druhé polovici 18. století; zapomíná se a bez boje jakéhokoliv ustupuje před velkoruskou do pozadí.

Vzrůst kultury a osvěty, o němž jsme se zmínili, zatlačuje takto přirozeně literární ukrajinský jazyk velkoruským. Ale tento vzrůst přivádí na svět činitele, kteří v předešlém období nenašli skorem východiště a zákonného výrazu. Velkorus jest tak zaměstnán světovou kulturou, že nenachází více uspokojení v tom, co jeho předkům dávala osvěta církevní, která nezodpověděla valnou část potřeb hluboce myslícího a citupiného člověka. Se vznikem světské osvěty literatura poskytuje Rusovi možnost, vyjádřiti své city a myšlenky v nových, jeho předkům neznámých formách, aniž by přestala uspokojovati jeho náboženské potřeby i hmoné zájmy. A to se jeví hlavně ve sblížení spisovné a konversační řeči, jazyka spisovného s řečí denních citů a myšlenek. Vidíme, jak rychle se velkoruský spisovný jazyk, díky právě světské osvětě, osvobodil od cizorodých prvků, od cizího přízvuku a neobvyklých slov. Na Ukrajině, kde ukrajinská spisovná řeč byla už zapomenuta a zanedbána, muselo totéž osvícení vyvolati podobný, ovšem jiný zjev: živý konversační jazyk stává se spisovným. Ukrajinec jest donucen, svoje myšlenky a city svěřovati papíru a nenalézá jiného východiska, než ono, vyjadřovati je svým jazykem mateřským, poněvadž cizí, ruská, literární řeč nemůže mu býti vůdcem jeho mateřštiny a nedá se jí přizpůsobiti. Reformy Petrovy vedly Rusko cestou světské osvěty. Výsledek byl ten, že jednak velkoruská spisovná řeč se stotožňuje s velikoruskou lidovou ruštinou, jednak zase lidová ukrajinština stala se jazykem nové ukrajinské literatury. Popírati oprávněnost a přirozenost takového výsledku znamenalo by neuznávati, že osvěta dotkla se i Ukrajinců; což by značilo, že na severu, v Moskvě a Petrohradě osvěta sjednotila obecnou mluvu se spisovnou a první dala převahu, na jihu však tatáž osvěta nahradila by starou literární jinou, od obecné mluvy ještě odlišnější.

Publicisté, kteří spisovnému ukrajinskému jazyku odpírají

právo na existenci, odvolávají se rádi na Bílou Rus. Zalekli ruskou vládu a ruskou společnost perspektivou svobody běloruského tištěného slova. Co tomu řekne budoucnost nevíme, ale minulost svědčí jasně, že běloruská inteligence se popolšťovala, když na Velké a Malé Rusi si ještě svého jazyka velmi vážila. Běloruská inteligence nikdy neměla chuti ani důvodu, aby se přichýlila ke mluvě lidu, zatím co Ukrajinci tak činili z nejkrajnější nutnosti.

Z přirozenosti a zákonnosti poznání ukrajinské literární řeči vysvětluje se také zákonitost celého dalšího jejího rozvoje. Jejím zřídlem, jak jsme viděli, byla živá konversační mluva ukrajinské inteligence, vyrostší za zcela jiných podmínek než velkoruská. Přijala v 18. a později i v 19. století polskou kulturu, kterou nemohla vytlačiti ani Moskva ani Petrohrad, bez ohledu na dosti silné vnímání prvků velkoruské kultury, podporované společnou věrou a společnými státními zájmy. Takto v mluvené ukrajinštině, jež na počátku 19. století stala se literárním jazykem, objevují se v podobě vniklých prvků jednou polské, jednou ruské obraty a slova. I v budoucnosti mají obě uvedené řeči sloužiti jako pramen obohacení spisovné ukrajinštiny. To jest zcela přirozené. Při tom převahu bude míti ta z obou řečí, která pochopí, kterak připoutati ukrajinskou literaturu bratrskými svazky k sobě. Zdálo se, že vliv ruského jazyka na ukrajinský byl úplně zajištěn za okolností, v nichž povstávala nová literatura. Lidé počínají psáti ukrajinsky, znajíce však přece výborně rusky; ukrajinské knihy vycházejí ve střediscích ruské osvěty; literární díla Ukrajinců tisknou se v ruských časopisech a sbírkách. Ale shora uvedená censurní opatření z let 1863 a 1876 přesazují, jak jsme viděli literární činnost Ukrajinců, do zahraničního Rusínska, jež zde vyvíjí se pod silným vlivem polské a německé literatury a přibírá přirozeně polské prvky na poli slovním a větném. Často bývá upozorňováno na to, že spisovná ukrajinština má v Haliči polské prvky a polské zabarvení vůbec, jemuž propadla ve Lvově.

Ale polské prvky nebyly s to, aby zastínily lidový podklad řeči a nahradily oné ruské, které odstraniti nutno bylo při širokém a svobodném rozvoji ukrajinské literatury na Ukrajině. Obohacení jinojazyčnými tvary jest osudem každého spisovného jazyka (západoevropské prvky v naší velkoruské řeči dokazují, že nejsou ani velice vyvinuté jazyky prosty přimísků). Ale docela nevylučitelným stane se vliv sousedních jazyků, jsou-li tyto vlastnictvím příbuzných kmenů. Tak jeví spisovná polština český vliv a polští brusiči vedou marný a vysilující boj s ruským vlivem; slovinština jest prostoupena tvary srbo-chorvatskými a bulharská hemží se ruskými. Nebylo tedy ani ukrajinské řeči možno, uchrániti se polského a ruského vlivu. Znalost, využíti jinojazyčných prvků, odvaha, nebáti se nového slovního materiálu, svědčí mnohdy o síle a nezdolnosti nového literárního jazyka, který nezadržitelně snaží se dosíci vždy většího rozsahu ve vyjadřování lidských myšlenek a citů.

Vývoj literárního jazyka bere se samozřejmě stejným krokem s vývojem literatury. Mnozí ruští publicisté zabývali se otázkou, je-li ukrajinská literatura vůbec nutna? Jiní chtěli její rozsah omeziti jistými hranicemi; domnívali se, že postačí, psáti ukrajinsky básně a povídky a sbírati lidové písně a pověsti. Byla dokonce snaha, učiniti celou krásnou literaturu přístupnou ukrajinské řeči. Ale přestoupiti tyto meze, bylo jí zapovězeno, neboť ruští publicisté nechtěli toho stejně dopustiti jako i ruská vláda, a to prý v zájmu velkoruské literatury. Odpověď na beztak nevhodnou otázku, zdali ukrajinská literatura je vůbec nutná, dal život sám. Období do 60. let — to jest do té doby, když Alexander II. svými reformami pokoušel se o obrození ruského národa — ukazuje veliký vývoj této literatury, jejíž podporovatelé byli lidé z různých společenských kruhů, různých názorů a nestejného vzdělání. Ukrajinská literatura odpovídala zřejmě skutečným požadavkům a v jejím vývoji nehrála svoji úlohu jistě žádná

intrika politická anebo nezdravá tendence. Námi shora uvedená fakta z původních dějin ukrajinské literatury nechť dají odpověď na otázku, nadhozenou tvrzeními některých publicistů: je tedy možno omeziti rozsah užívání literárního jazyka těmi anebo oněmi hranicemi? Kotlarevskyj, obrátiv se k mateřské řeči, aby stvořil zvláštní báseň epickou, užil této i v »Ódě knížeti Kurakinovi«; Kvitka-Osnovjanenko, jenž psal povídky z ukrajinského života, rozhodl se ve svých »Dopisech milým krajanům« psáti i o vážnějších věcech ukrajinským jazykem. Maksymovyč sepisuje s počátku ukrajinské lidové písně, brzy však překládá »Slovo o pluku Igorově« do ukrajinštiny a vydává 2 leta na to překlad Žalmů. P. Hrečulevyč tisknul svá kázání v ukrajinštině, jakož i »Katechetické rozmluvy o vyznání víry« a »Otče náš«. Jak může býti udušena myšlenka, oživená mateřským jazykem? Co přinutí ho, zůstati při lidových anekdotách a písních, co je s to mu zabrániti, aby se nevtělil do nových tvarů poesie, nevnikl do románu a essaye, nesáhl do dávné minulosti svého národa, nepokusil se, stvořiti mu budoucnost, nepřešel pak na pole víry a nesoustředil se v překladech Písma svatého anebo v duchovně-morálních knihách? Nikoliv — tvořivá myšlenka nedá se zadržeti umělými překážkami. Všechny umělé přepážky dávají jí však špatný, tendenční směr. Uvedená fakta dokázala, jak široký a svobodný proud ukrajinských myšlenek tvůrčích byl vehnán do úzkého prostoru v Haliči založené politické strany, kterážto posílena našimi ukrajinskými emigranty, oživila svoji činnost jejich pomocí a jen proto se stala mocnou a populární, poněvadž je na stráži svobodného vývoje literární ukrajinštiny. Opatření z let 1863 a 1876 učinila se, jak můžeme tvrditi, na prospěch spisovatelské ruštiny. Ale nejsou to opatření, aby jich ruská řeč a literatura potřebovala pro rozšíření svého vlivu v životě společenském. Jmenované zákony vytrhly značnou část ukrajinské literatury z ruského vlivu, neboť následkem zákazu dovozu ukrajinských knih tyto nemohly se v ruském tisku referovati. Tyto zákony

přetrhaly bratrská pouta mezi ruskou a ukrajinskou literaturou, jež byla spředena v různých sbírkách a periodických vydáních. Učinily nemožným bratrské závodění, rozdělivše obě literatury nadobro a vzavše jim společný podklad, na němž jejich společné styky by byly zjednaly jasno. Vidíme konečně, že ty zákony dopomohly k umělému rozkvětu haličské ukrajinské literatuře, poněvadž tato tam — ve Lvově a Černovicích, — odpovídala svému úkolu a rozličným požadavkům života. Ukrajinština stala se jazykem osvěty a politiky, vědy a literatury. Setkala se i zde s ruskou literaturou pěstovanou haličskou staroruskou stranou, ale nepřátelství, zahájené v Rusku místo dřívějšího sbratření, přeneslo se i sem a jazyk stal se takto zřídlem nesmiřitelného odporu mezi oběma skupinami haličské inteligence. Morální ztráta, kterou utrpěl ruský národ a literatura odpadem anebo vlastně odloučením ukrajinské literatury od ruské nedá se nahraditi podporou některých periodických vydání rusofilskou stranou z Ruska.

Zákony z 63. a 76. let byly s počátku pramenem těžkých zkoušek pro velkoruskou literaturu v Haliči, kde současně zmohutnělá ukrajinská literatura ubírala jí každý rokem půdy a to tím lehčeji a výsledněji, ježto jako lidová těšila se podpoře vlády rakouské, nepřátelské rusofilské straně.

Vyhnanstvím ukrajinské literatury do zahraničního Rusinska zabránili jsme bratrskému jejímu zápolení s ruskou v samém Rusku; současně opustili jsme však velkoruské i »všeobecněruské« zájmy v Haliči, zavinivše proti nim uměle postavenou koalici místních ukrajinských a polských zájmů. Velkoruské zájmy jsou s to se udržeti v Rusku proti ukrajinským, ale v Haliči není pro ně více záchrany, stala-li se jevištěm zápolení, jež se změnilo ve vražedný nesvár mezi bratry.

Spisovatelé-odpůrci samostatnosti ukrajinské literatury zdůrazňují ještě jeden důvod, jemuž jistě neschází praktického významu. Poukazujíce na zvláštnosti lidové řeči gubernií, osídlených Ukrajinci, táží se: Kde jest jednotnost jazyka, povolaná, aby

stvořila literaturu? Neupadne tato literatura v řadu maličkých provinciálních literatur v místních žargonech? Skorem bychom byli nakloněni viděti v těchto obavách starost o vývoj ukrajinské literatury. Nyní nepotřebuje ukrajinská literatura takové starostlivosti, potřebuje především svobody, svobodný vývoj stvoří v lepším případě společná literární řeč pro všechny Ukrajince, v horším pak zničí Ukrajinci z nedostatku porozumění své duševní jednoty svoji literaturu samu svými spory. Stejně se to má s otázkou ukrajinského pravopisu: stvoří-li život jednotnost ukrajinského jazyka a literatury, přijde v zápětí i jednotný pravopis.

Mohlo by se namítati: neodpovídají-li zákony z roku 1863 a 1876 zájmům velkoruské národnosti a literatury, jsou snad výhodné zájmům ruského státu? Viděli jsme, že proti ukrajinské literatuře byly v různých dobách, rokem 1861 počínajíc, vzneseny rozličné, těžké obžaloby. Tyto vztahovaly se jenom na »malou část lidu«, nazvanou jménem ukrajinofilů. S počátku jim vyčítali, že jsou ve službách politických intrikánů a nástrojem polských agitátorů; vyprávělo se, že činnost ukrajinofilů vykonává cílům polských fanatiků nejlepší služby; chtělo se dokázati, že ukrajinofilství jde »souběžně se všemi ostatními odbojnými směry, jež se najednou zahnízdily v naší literatuře, opanovaly mysli naší mládeže, našeho úřednictva pokrokového a rozličné neklidné živly naší společnosti.« Hlavní požadavek Ukrajinců však nebyl, jak je zřejmo, spojenectví s takovými zápornými směry, nýbrž otevřené přání vydávati knihy »v nově stvořené ukrajinštině«, pěstovati osvětu, zakládati ukrajinské školy a hlásati nauku o dvou ruských národnostech a ruských řečích. A za tím vykukovalo strašidlo separatismu, snaha jednotný a nedílný ruský národ rozděliti ve dví. Obvinění z takových záměrů zakládalo se na nejistých údajích; předpokládalo se sice, že mezi representanty ukrajinofilů jsou takoví mužové,

»jimž neleží na srdci nějaké politické aspirace, jež jsou vedeni jenom vlasteneckými city«, ale současně — tvrdili tak dobrovolní žalobcové — »zúčastňují se pokusů, stvořiti vlastní maloruskou literaturu a zavésti maloruský vyučovací jazyk na školách obecných, takoví maloruští vlastenci, kteří neomezují se jenom na myšlenku, stvořiti zvláštní svoji literaturu, nýbrž snaží se o politické odštěpení Maloruska od společné vlasti.« Pokud se jednalo o národnost a jazyk, byla to otázka jenom veřejného rázu, když však přistoupil k tomu problém státní jednoty, považovala se za nutnou co nejrozhodnější státní intervence. Odtud apel k obecenstvu a státu. Vláda polekaná polským povstáním, jež chytře nastraženou intrikou, rozpínající své sítě nejenom v jihozápadních zemích, se ještě více ustrašila, věnovala ochotně pozornost těmto výstrahám. Rozhodla se, že vezme Ukrajincům nástroj propagandy samé, možnost uměti ukrajinsky čísti a psáti, jakož i vydávati ukrajinské knihy. Takový je obsah censurního výnosu z roku 1863, namířeného proti osvětové činnosti v ukrajinštině; vylučoval možnost vydávati jak duchovně morální knihy, tak i světská díla. Místo, aby pátralo se po ukrajinských separatistech a vystoupilo se proti nim, najdou-li se, místo aby se bojovalo proti škodlivé pro státní jednotu politické agitaci, byla-li vůbec nějaká, postihli se nařízením z roku 1863 mužové, kterým veškeré politické snahy byly cizí a kteří se dali vésti »jenom vlasteneckými city«. Opatření proti ukrajinštině připravovala spíše půdu pro politický separatism a agitátory. »Pronásledování« — napsal Katkov roku 1863 o ukrajinofilství — mohou z malicherného utvořiti velké dílo; pronásledování vyvolala velmi často život a sílu tam, kde si ani života ani své síly nebyli vědomi.«

»Nepřejeme si tedy — pokračoval Katkov — pronásledování, ne snad z úcty před klamem, ne snad, abychom mu pomohli, nýbrž abychom jej potřeli a nepřiznali mu většího významu a síly.« Obavy moskevských publicistů se splnily. Už téhož roku měl Katkov příležitost, aby zdůraznil, »že v poslední době zá-

sluhou snahy našich ukrajinofilů a naléhavých požadavků Poláků, počal lvovský časopis »Slovo« opouštěti obvyklou řeč ruskou ve prospěch maloruské.« Roku 1867 zakládají Ukrajinci s haličskými vlastenci ve Lvově časopis »Pravda«, roku 1868 povstává tamtéž osvětový spolek »Prošvita« a roku 1873 konečně za peníze z Ruska poslané »Ševčenkova společnost«. Vše to svědčí o významu a síle hnutí ukrajinofilského a vyniká teprve po roku 1863.

Co však přivodilo omezení a pronásledování ukrajinské literatury? Snad ta okolnost, že mezi lidmi, kteří pracovali na tvorbě a nákladu ukrajinských knih, byli i takoví, kteří snili o odtržení Ukrajiny od Ruska? Dáti kladnou odpověď na tuto otázku bylo by nesmyslem. To by znamenalo, připustiti možnost utlačování a pronásledování se strany naší velkoruské literatury, kdyby se našli mezi ruskými spisovateli lidé, kteří by snili o zničení naší státní jednoty a rozvraceli svými falešnými naukami základy společenského řádu. Odbojné směry našeho politického tisku vyvolaly proti sobě represivní opatření, ale tyto výnosy, směřující proti některým tiskovým orgánům, nerozšířily se na celou literaturu, neboť tisk opáčného směru těšil se podporám všeho druhu.

Nedůvěra k tisku měla v zápětí roku 1872 dodatky k »časovým opatřením« z roku 1865, ale neměla postihnouti ani ruského ani ukrajinského tisku. Máme tedy za nepravděpodobné, že zlomyslnost některých ukrajinských spisovatelů by měla vyvolati pronásledování celé ukrajinské literatury, jejíchž první oběti byly: Moračevskyj, loyální vlastenec a zbožný překladatel čtyř Evangelií a duchovní Opatovyč, jenž ani nedožil se druhého vydání svých sv. Synodem schválených »Povídek z Písma svatého«. Vláda, která vydala nařízení z roku 1863, byla zřejmě vedena jinými a důležitějšími motivy; »horečná« činnost ukrajinofilů, jak bývá nazývána svými žalobci, sama sebou nejsouc nezákonná — tak asi myslila snad vláda — však mohla by vésti k nečekaným a nemilým výsledkům, k duševv-

nímu odloučení Ukrajiny od Velkého Ruska a toto duševní odtržení mohlo by míti v zápětí pak politickou odluku.

To jsou asi pravděpodobné motivy rozhodného kroku, které učinily konec svobodnému vývoji ukrajinské literatury.

Byly-li v tomto případě oprávněny takové předpoklady, jejich cena a přesvědčivá síla jsou velmi relativní. Proč měla ukrajinská literatura vésti právě k odluce, zůstalo hádankou. Literatura je zpravidla odleskem reálních snah oné společnosti, které náleží a ukrajinská veřejnost oné doby, jak vysvítá ze samotných pojednání proti ukrajinskému směru, nesměřovala k separatismu; žilať stejným životem s celou ruskou veřejností, všeobecně odráží se v ní tytéž kladné a záporné směry, které byly ve společnosti ruských středisk.

Další události potvrdily ostatně, že i později, po založení a sesílení haličské národní strany, nemyslili Ukrajinci na separatismus. Existence takových snah nedala by se zatajiti, našla by ozvěnu i ve velkoruském tisku, jenž vždy byl přece volně přístupen ruským Ukrajincům. Kdyby se byli Ukrajinci někdy zabývali myšlenkou založiti si zvláštní stát, mohla k tomu propagačnímu účelu sloužiti právě tak dobře ruská, jako ukrajinská řeč. Idea by vládla nad formu: propaganda v ruském jazyku mohla by býti právě tak úspěšná, jako v ukrajinském. Vystoupení proti jazyku nebylo by s to potlačiti myšlenku, kdyby jednou uzrála. Máme však dobrý důvod k tomu, abychom proti uvedenému předpokladu postavili jiný: svobodný vývoj ukrajinské literatury mohl by působiti jen ve smyslu sbratření jižního Ruska s ostatními díly. V ukrajinské literatuře nebylo a nemohlo býti specielních zájmů, jež by byly cizí velkoruským; obě literatury pracovaly by na společných otázkách, vycházejících ze společných státních zájmů. V důsledku toho Ukrajina přijímala by stále více všeobecně ruských idejí. Věříme v kulturní sílu naší velkoruské literatury, její vliv je i na západě u velikých kulturních evropských národů zabezpečen. Kde je tedy důvod k předpokladu, že ukrajinská literatura u vě-

domí společných zájmů by nekráčela jim po boku a neměla se připojiti? Uvedené motivy nedovolují nám pohlížeti na omezení z roku 1863 jako na výsledek zralé úvahy a všestranného ocenění zájmů ruského národa, ruského kmene, ruské literatury a státu. Musíme je bohužel nazvati plodem truchlivého nedorozumění.

Toto nedorozumění přineslo trpké ovoce. Viděli jsme, jak Ukrajinci bezprostředně po nařízení z roku 1863 přenášejí svoji činnost do Haliče. Přejeme ukrajinské literatuře úspěchů a těšíme se z nich, ať je to v Haliči nebo třebas i v Americe. Jest nám však s politováním konstatovati, že je proniknuta stále více duchem nám nepřátelským. Částečně se to dá vysvětliti zapuzením jejím z ruského území. Zahraniční literatura — a od r. 1863 nedá se vlastně mluviti o ruské literatuře v ukrajinštině — pojednává o ruských událostech ze stanoviska cizího, aniž by se pohroužilo do nich, jak se dá čekati jen od ruských občanů, kteří žijí ve své domovině a proto umějí rozpoznati, co se rozeznati musí, a jsou přes to ochotni odpustiti a doufati. Ale nepřátelské chování se ukrajinské haličské literatury k Rusku bylo vyvoláno značnou měrou těmitéž represivními opatřeními, která omezila obor ukrajinského tištěného slova. Bráti osvíceným lidem právo psáti svým mateřským jazykem znamená poskvrniti to, co jest těmto lidem tak drahé, jak život sám. Je to útok na život národa, jenž se přece jeví v prvé řadě ve slově, jest nositelem myšlenky a citu, ztělesněním lidského ducha.

Stát, jenž neumí chrániti nejprvotnější z občanských práv, práva mluviti svým mateřským jazykem v tisku, nevzbudí v občanu úcty k sobě, ani trochu lásky, nýbrž tajený strach o existenci. Tento strach vyvolává nespokojenost a snahy revoluční. Tyto obavy svedly mnohé ukrajinofily a upřímné syny Ruska, jimž »byla jakákoliv meta politická cizí« na scestí otevřené nespokojenosti. Jedna z našich úředních institucí došla

roku 1876 k přesvědčení, »že veškerá činnost literární tak zvaných ukrajinofilů je jenom atentát mírnější formy na jednotnost Ruska.« Tento výrok sesiluje se značně tvrzením jiné neméně autoritativní instituce, že ve spisech nynějších ukrajinofilů nepanuje jen duch povstání, nýbrž vyslovuje se otevřeně myšlenka odtrhnutí Maloruska od Ruska ostatního, čímž se míní prozatím jen literární samostatnost, ale po níž přirozeně a i nutně bude následovati snaha o politickou neodvislost.« A vskutku nemůže zůstati nepovšimnuto, že 70. leta byla svědkem, jak opřeli se Ukrajinci proti těm státním zařízením, která jim odpírala práva, aby užívali své mateřštiny v tisku. Čím jiným dá se tento zjev vysvětliti, ne-li oněmi represivními opatřeními z r. 1863, která vydala ukrajinskou literaturu docela na pospas svévoli censury a místní správy?

Tyto snahy byly státnímu řádu tím nebezpečnější, ježto jim scházela zákonitá forma. Proto vyvoláno bylo rozhořčení proti svévoli místních úřadů a stížnosti na státní zařízení, nezajišťující ani elementární zákonnosti. Tím se dají také vysvětliti i snahy Ukrajinců, aby prosadili vydání svých knih i přes censuru. A tak se jim podařilo vytisknouti v letech 1873—1875 až 20 knih různého obsahu.

Aby zůstalo při své moci a životem samým nepřišlo o ni pro svoji neveřejnou povahu, musí administrativní nařízení (poněvadž jenom zákon je všeobecně zavazující a všeobecně známou normou,) čas od času býti obnoveno v přísnější formě dle toho, kterak se jeho síla oslabuje. Nařízení z roku 1876 opakovalo se taktéž formou ještě přísnější a rozhodnější. Zákon ze dne 18. a 30. května, jenž nebyl uveřejněn, obrací se ve svém prvním bodě proti dovozu »v cizině vydaných a ukrajinským nářečím psaných knih a brožur jakéhokoliv druhu«. Tento postup uznal celou ukrajinskou haličskou literaturu za nezákonnou; i existence této literatury označena za nelegální — to mohlo míti ovšem za následek to, že ukrajinští spisovatelé, kteří byli přinuceni svoji činnost přeložiti do zahraničního Rusínska, byli ještě více roz-

laděni. A tam, v zahraničním Rusínsku, psaly se ukrajinským jazykem nejen články politické, proti Rusku namířené, tam vyvinula se též politická, místním zájmům přizpůsobená literatura, tam zpracovaly se naše staré dějiny a literatura, sepisovaly se školní učebnice, gramatiky, čítanky a slovníky, vydávalo Písmo svaté a tiskly konečně i obsahem nezávadné básně a písně. Vše to bylo v Rusku postiženo zápovědí jen proto, poněvadž to vycházelo v ukrajinštině.

Druhý bod zákona ze dne 18./30. května potvrzuje zásadně jenom nařízení z r. 1863, ponechávaje jen tisk belletristických děl. Odstavec, v němž se vyslovuje dovolení tisknouti historické dokumenty, jest obzvláště charakteristický, když jej porovnáme s tvrzeními některých publicistů, že totiž ukrajinština byla před nedávnem vynalezena a že jest proto výplodem polských intrik, snažících se o rozvrat ruského národa. Zatím vychází z bodu a) 2. § na jevo, že přece jsou ukrajinsky psané historické listiny a památky. Ano, původcům návrhu zákona z r. 1876 bylo zřejmo, že názor autoritativních publicistů — a nejen samotných publicistů — že kdosi kdysi vynalezl jazyk ukrajinský, není nic jiného, než výplod nevědomosti a vynalézavosti. Vždyť ukrajinská řeč má i svoje dějiny. Ale z obsahu § 2. učíme se poznávati dosud neznámý názor, z něhož lze odvozovati, že dle mínění původce projektu překážkou pro sblížení ukrajinského jazyka s velkoruským jest pravopis*), vynalezený ukrajinofily. Navrhli tedy, zakázati nový pravopis a požadovati, »aby v dílech krásné literatury se nepřipouštěly odchylky od pravopisu všeobecně platného«. Tu máme školní vzor nejhrubšího smíšení dvou úplně různých zjevů: písma a řeči. Žádný pravopisný systém není s to, vykonávati tlak na řeč, jejíž vývoj se zakládá na dvou, od lidské vůle závislých

*) totiž fonetický. Pozn. red.

zákonech. Oproti tomu má takový oktroj nepřirozeného pravopisu pro jazyk nejhorší následky pro knižní styky; takový pravopis znemožňuje vydání knihy a utlačuje svobodnou myšlenky mnohem více, než všechna censurní opatření. Jsme daleci toho, abychom autorům zákona z r. 1876 přiřkli záludné přání, zastaviti svým sankcionovaným pravopisem vývoj krásné literatury ukrajinské (poněvadž potlačování »škodlivých směrů« v oněch dílech se upravilo ustanovením, že »souhlas k tisku beletristického díla se nedá jinak, než po zkoušce rukopisů v Hlavní správě pro tiskové záležitosti«.) To usnadňuje domněnku, že vedl je úmysl, pomocí pravopisu sblížiti ukrajinštinu s ruštinou. A nyní druhý názor! Především — co se má rozuměti pod požadavkem držeti se ruského pravopisu? Ukrajinské písmo by se velmi lehce mohlo udělati stejným s ruským dle vnějšího tvaru, kdyby se podržel pravopis Ukrajince Maksymovyče. Ale je žádoucné takovéto vnější sblížení? Třetí bod zkoumaného zákona zapovídá divadelní představení a přednášky v ukrajinském jazyku. Z nařízení z r. 1863, obzvláště však z druhého bodu květnového zákona 1876 byla by možna domněnka, že vláda má úmysl, předpisovati ukrajinské literatuře jisté hranice a míti takto vliv na její oddělené postavení od ruské, to jest, že převzala úlohu, kterou lze rozluštiti jenom svobodnou, nebráněnou konkurencí obou ruských literatur. Ale třetí bod tohoto zákona svědčí už o takřka nepřátelském poměru, i vůči krásné ukrajinské literatuře, ježto pronásleduje scenická představení děl, náležejících této literatuře. Ba více: vláda povolujíc vydávání ukrajinských dramat, veseloher a truchloher, při tom však zakazujíc jejich provozování na jevišti, omezila i užívání živého jazyka, což vysvítá ještě více ze zákazu »přednášek v maloruštině«. Konečně omezuje tentýž třetí bod ukrajinštinu na poli, na kterém se nedá nižádným způsobem nahraditi ruským: zákaz tisku textu not ukrajinsky vyhání tento jazyk z romancí a písní a rovná se zákazu, zpívati ukrajinské písně. Od r. 1876 nesmí se ukrajinsky veřejně ani zpívati ani mluviti a tisk beletristických děl je po-

droben přísné censuře. Jen vřelá láska k vlasti pomohla Ukrajincům z kruhů vzdělaných snášeti tuto těžkou a nezaslouženou ránu.

R. 1881, jak jsme už to zdůraznili, učiněna byla v tomto těžkém postavení jakási úleva: dovolen tisk slovníků a textů hudebních. Tyto úlevy byly zavedeny zjevně v zájmu velkoruské společnosti. Mělo se za nespravedlivé, bráti velkoruským kruhům příležitost, poznati ukrajinské umění na jevišti a v hudebním provedení. Vzíti možnost, učiniti přístupným bohatý obsah ukrajinských slovníku velkoruské vědě, nezdálo se vhodným. Mysl zákonodárcova neobracela se k ukrajinským zájmům, ani v posledních dnech, když carem potvrzené rozhodnutí ministerské rady ze dne 21. ledna t. r., přivedlo otázku změny zákonů z let 1876 a 1881 na denní pořad.

Přesná znalost zákonu censurního potlačování ukrajinského slova přesvědčí nás lehce o tom, že nevyšly z pevného názoru na užitek a potřeby státu, nýbrž z různých náhod a stranického posuzování společenských hnutí let šedesátých a sedmdesátých.

Zkouška důvodů, s jakými šla publicistika do boje proti existenci ukrajinského jazyka a jimiž snaží se omeziti okruh její působnosti, dokazuje dostatečně, že zakládají se na jednostranném pochopení dějin ukrajinského národa a jeho jazyka, a mají svůj původ v tendenční snaze omezovati práva ukrajinského národa na prospěch špatně pochopených velko- a všeobecněruských zájmů.

Studium textů nařízení vládních z let 1863, 1867 a 1881 stalo se pro nás zřejmým, jak veliká škoda způsobena pro vývoj ukrajinské literatuře i pro ruský stát. Censurní praxe, následující po těchto nařízeních, dokázala bezvýslednost oněch námah.

jež směřovaly k potlačení skutečných a samým životem stvořených zjevů.

A zrovna tato znalost dějin právě dotčené otázky dává nám právo prokázati nutnost zrušení carských nařízení z r. 1863 a ukazů z let 1876 a 1881.

Zdá se nám to býti neodkladným a tím potřebnějším, i když nehledíme ani na minulost a obracíme se jenom k přítomnosti, přemýšlejíce o kulturních potřebách ukrajinského lidu jižního Ruska. Na tyto potřeby poukázala ministerská rada ve věstníku ze dnů 28. a 31. prosince 1904. Praví se tam: »Stále ještě právomocný zákaz zapovídá — ztěžuje rozšiřování užitečných znalostí vydáváním knih v nářečí sedlákům srozumitelném, tudíž zvýšení dnešní, nízké kulturní úrovně sedláků v maloruských guberniích.«

Komise je s to, aby každé slovo uvedeného projevu ministerské rady potvrdila celou řadou údajů.

Osudy ukrajinského slova.*)

Křížová cesta, kterou dějiny vedly mnoho zkoušené ukrajinské slovo, počala téměř ihned, když r. 1654 Ukrajina ztratila svou nezávislost. Počínaje v 1. pol. XVII. stol. bolestný proces. okleštování »starobylých práv a svobod« ukrajinských táhne se celým XVIII. stoletím. Porušťování a útisky namířené proti

*) K výše uveřejněnému projevu petrohradské Akademie Věd o ukrajinském jazyku redakce sbírky »Poznejme Ukrajinu« pokládala za vhodné připojiti výňatek ze zajímavé retrospektivní črty J. Salikovského o pronásledování ukrajinštiny v Rusku za carského režimu, jenž jest vhodným ilustračním doplňkem ke zmíněné zprávě ruské nejvyšší vědecké instituce. Tato črta byla původně uveřejněna r. 1912 v moskevské revui »Ukrajinskaja Žizň« (č. 1.).

místním formám ukrajinského života, měly základ především v moskevské nesnášelivosti ke všemu cizímu a pak v systému státního centralismu. Když se Ukrajina připojila k moskevskému státu, vládl tam ještě v plné kráse neporušené archaický obskurantismus, který na všecko, co se neshodovalo s moskevskými zvyky, se díval jako na kacířství a zradu pravoslaví — tedy čistě moskevské nazírání, které cizozemce nepokládalo za lidi, nýbrž za jakési nečisté bytosti, s kterými není radno promluviti, abychom se nepošpinili. Jest známo, že sám »velmi moudrý« Alekšej Michajlovič žádal na Ukrajincích ve svém manifestě: »před naším příchodem učiňte rozdíl mezi sebou a Poláky jak vírou, tak i skutkem; chochly, které máte na hlavě, ustřihněte« ... Přirozeně, že i na ukrajinskou literaturu se v Moskvě hledělo nepříznivě. Tato literatura dokonce přes tehdejší svůj scholastický ráz byla příliš svěží u srovnání s moskevským zplesnivělým písemnictvím a lišila se od něho zároveň i jazykem. Stav ukrajinské literatury toho času jest illustrován řadou zajímavých fakt, na př.: auto da fé (»na požarech«) děl Trankviliona-Staroveckého, odstraňování knih »litevského tisku«, nesmyslná censura katechismu Lavrentysje Zazanije-Tustanovského atd.

Po perejaslavské unii ukrajinští spisovatelé akademických sfér doufali, že jejich knihy budou putovati Velkoruskem, a proto jali se horlivě lámati svůj jazyk do církevní formy, ale i to málo pomáhalo. Patriarcha Joakim, vydavší ukaz proti »tisku knih polských a litevských«, zakázal r. 1690 téměř celou tehdejší církevní literaturu ukrajinskou, nezastavuje se dokonce ani před takovým sloupem pravoslaví, jakým byl sv. Dimitrij Rostovskij: první díl jeho: »Četi-Minej« byl odsouzen k spálení a následující díly opraveny »dle velkoruské gramatiky« tak, že v nich není možno poznati autora-Ukrajince ... Knihy z ukrajinských knihtiskáren vyzývaly vždy v Moskvě velké pochybnosti a při přetisku podrobovali jejich jazyk a styl systematické opravě. V předmluvě k moskevskému vydání »Besed Joanna Zlatoústého«

(1709) vydavatelé oznamují, že »se drželi ortografie«, totiž ruského pravopisu a ruské pravé víry, správného dle učení gramatiků a učenců, a odedávna (!) na školách až posud vyučovaného« a pak k tomu dodávají: — »maloruská nesrozumitelná rčení jsme nahradili rčeními obvyklými«. Proti podobnému převádění do ruštiny by nebylo lze ničeho namítati, kdyby za tím něco nevězelo — totiž, že již r. 1720 byl vydán ukaz, »aby nově žádné knihy, kromě církevních, dříve vydaných, se již netiskly; a též ony staré knihy církevní aby se porovnaly před tiskem s knihami velkoruského tisku, aby nebylo žádné různosti a zvláštního nářečí v nich«. R. 1721 bylo přikázáno, aby všecky knihy z ukrajinských knihtiskáren se posílaly k synodskému úřadu »k vůli opravě a shodě s velikoruskými knihami«. Roku 1724 byla archimandritovi pečerského kláštera (lavry) uložena pokuta 1000 rublu za to, že vyšla z lavrovské knihtiskárny »Triod«, »nesouhlasící úplně s ruskou«, a černyhovská knihtiskárna mimo to byla nucena přestěhovati se do Moskvy, ježto Černyhovští vyhýbají se trvale posílání knih k censuře. R. 1726 bylo dáno povolení k vydání »Akafistu sv. Barbory« jedině s podmínkou, aby vydání bylo v »nářečí velkoruském«. Okolo r. 1769 lavrská knihtiskárna prosila za dovolení tisknouti aspoň nemoskevské slabokáře, ježto tyto nikdo nechce kupovati — ale i to nebylo dovoleno.

Není potom divu, že za takových podmínek knihtiskárny, které mohl dříve kdokoliv bez překážky na Ukrajině zřizovati, postupně se přeměňují a školy mizí?

Ukrajinské slovo však nezmizelo, neutonulo ve »velkoruském nářečí«; rostlo neodchylně a rozvíjelo se i v atmosféře obmezování a útisků, jež ho stále drtily. Neprošlo ani 100 let od fakt právě zaznamenaných a ukrajinská literatura vydala již takové skvělé spisovatele, jako Kotljarevského a Ševčenka. Téhož času mladý učenec, později proslulý slavista Srezněvskij psal: »Není proč v přítomném čase dokazovati, že ja-

zyk ukrajinský (nebo, jak jiní jej chtějí nazývati — maloruský) jest jazyk a ne nářečí ruštiny či polštiny, jak někteří tvrdí; mnozí jsou právě přesvědčeni, že tento jazyk jest jedním z nejbohatších slovanských jazyků, že stěží zadá češtině v zásobě slov a výrazů, polštině v malebnosti, srbštině v příjemnosti a že tento jazyk, třebaže ještě není vypracován, může se již srovnávati se vzdělanými jazyky co do ohebnosti a bohatství syntaktického, — jest jazyk poetický, hudební, malebný.«

Ale rozumí se samo sebou, že tento výrok nebyl v žádném ohledě závazným pro ruskou byrokracii. Tato se známou svou řízností, v 60. letech minulého století v osobě ministra vnitra Valujeva zvláštním cirkulářem prohlásila bez všeho, že ukrajinský jazyk »nebyl, není a nemůže být«...

Tento valujevský cirkulář nepochybně zůstane pro vždy důstojným pomníkem ruského administrativního genia, zvěčněného nesmrtelným satyrikem; ale v ohledu praktického důsledku pro osud ukrajinského slova stojí ještě za následujícím ukazem (1876), známým pode jménem »lex Josephoviana«. Tento poslední ukaz a k němu příslušící období ukrajinského národa tvoří snad nejtragičtější stránku v ukrajinských dějinách. (Vzbudilo to pak dokonce známá vystoupení světového spisovatele Björnstjerna-Björnsona.) Ukaz vznikl z nezkrotného přání ruské byrokracie, zasaditi škrtnutím pera smrtelnou ránu jazyku mnohomilionového národa a annulovati ukrajinskou literaturu. Největší roli v tomto pokuse sehrál M. Josefovič (otec kyjevského vůdce černosotěnských organisací), známý svými denunciacemi v historii Cyrilometodějského spolku. Jako vnější příčinu k napadení Ukrajinstva Josefovič si vybral činnost »Jihozápadního oddělení Zeměpisné společnosti«, v němž pracovali v 70. letech minulého století učení Ukrajinci: B. Antonovyč, Drahomanov, Žyteckyj,

Kyštjakovskyj, Mychalčuk, Rusov, Čubynskyj a j. Historie toho všeho jest vylíčena S. A. Efremovem takto:

»M. Josefovič, kdysi přítel Kostomarova, kterého pak denuncoval četnictvu, podal r. 1876 ke vládě »knihu dokladů«, vyplněnou nesrovnalostmi a klevetami o »Jihozápadním oddělení«, o jeho jednotlivých členech, jako na př.: Drahomanovi, a vůbec o celém ukrajinském hnutí. »Současné Ukrajinstvo«, jak psal Josefovič, »není nic jiného, leč pokus, jímž se maskuje nejplnější socialismus, aneb spíše největší demagogie.« ... Byla ustanovena zvláštní porada, aby posoudila ukrajinské nebezpečí (ministr Timašev a Tolstoj, náčelník policie Potapov a »tajný rada« Josefovič); když tato »rada« prohlédla zmíněné již udání Josefovičovo, došla ovšem k názoru, že »veškerá činnost tak zvaných ukrajinofilů směřuje toliko k tomu, aby nevinnými formami bylo zakryto ukládání o státní jednotu a celost Rusi.« Kořen zla byl nalezen a osud ukrajinské literatury rozřešen. Téhož roku, kdy Rusko se připravovalo k osvobození Slovanů z tureckého jha, byl v německém městě Emži podepsán rozkaz, odsouzející k smrti literaturu jednoho z největších národů Ruska. Zde jest text tohoto neobvyklého dokumentu:

»1. Na území říše nedovoluje se bez dovolení slavné správy tiskové dovážeti jakékoli knihy a brožury, které byly za hranicemi vydány v maloruském nářečí.

2. Tisknutí a vydávání spisů v témž nářečí neb překladů do něho jest rovněž zakázáno s výjimkou toliko: a) historických dokumentů a starobylostí, b) děl krásné slovesnosti, ale s podmínkou, že při tisknutí historických starobylostí bude výslovně zachován pravopis originálů; v dílech pak krásné slovesnosti nebudou přípustny nijaké odchylky od všeobecně přijatého ruského pravopisu; povolení k tisknutí děl krásné slovesnosti se nedávalo, leč po prohlédnutí rukopisu v hlavní správě tiskové.

3. Zakazují se rovněž různá představení divadelní a před-

nášky v maloruském nářečí a též tisknutí textů v témž jazyku k notám musikalií.«

Cizí čtenář, který by si přál náležitě oceniti tento hrozný zákon, ať si jen představí, že se v jeho mateřštině zakazuje literatura vědecká, žurnalistická, národní a vůbec mimo uměleckou; při tom že každé umělecké dílo musí před vytištěním projíti specielní censurou centrální správy, že současně s tím jsou zakázána jakákoliv divadelní představení a dokonce texty k notám národních písní. Zda to nazve zveličení jmenovati tento stav smrtelným rozsudkem literatury, zvláště jestliže ví, čím byla v letech 70. a 80. minulého století »hlavní správa tisková«, na níž byla bezprostředně závislá každá vytištěná stránka v ukrajinském »nářečí«?

Touto tragickou epizodou ukončíme náš stručný výklad osudů ukrajinského slova. K pochmurnému obrazu, který nám bylo nakresliti, chtěli bychom k zakončení ještě připojiti jeden velmi jasný, velmi významný a velmi potěšující rys. Tento rys se skrývá za týmiž škorpiony, kteří se vyřítili na mnoho zakusivší ukrajinské slovo. Ano, tito škorpioni měli i svou světlou stránku. Každému nepředpojatému člověku ukázali s úplnou nepochybností životní schopnost a ohromující sílu odporu ukrajinské literatury, a výmluvně potvrdili tím její právo na existenci. Vskutku, stěží lze si představiti u současné ukrajinské literatury, že to vše musela přestáti — tak silně pokročila do předu přes všecky hráze. Poslední kapitoly »Dějin ukrajinského písemnictví« od Efremova uvádějí celou řadu ukrajinských učenců, publicistů a umělců (Hrynčenko a Hruševskyj, Franko a Krymskyj, Kocjubynskyj a Vynnyčenko, Oles, Čuprynka a j.), vznik a stálý vzrůst periodického tisku ukrajinského, objevení zástupců literární mládeže, zabezpečující další ideovou práci mezi ukrajinským lidem. Toto vše svědčí velmi přesvědčivě, jak divoká a nemožná byla a vždy bude myšlenka zastaviti

vývoj probudivšího se národa; všecko toto, opakuji, potvrzuje obzvláště silně správnost krásných slov ruského básníka:

Nestrpí nikdy Bůh volnou mysl
deptat a tisknout:
svobodně v duši zrozena, nezemře
i když ji uvrhli do pout.

A. Salíkovskyj.

Tiskem Lidové knihtiskárny J. Skalák a spol. v Praze.

Ukrajinské vydavatelské družstvo „Čas“ v Kyjevě vydává ukrajinské knihy, brožury, plakáty, časopisy, obrazy, podobizny, pohlednice, informační a příruční sborníky.

Družstvo „Čas“ má ústřední velkosklad ukrajinských tiskopisů v Kyjevě, vlastní tiskárnu, vlastní knihkupectví v Kyjevě a na venkově.

Základní kapitál družstva „Čas“ obnáší 2,000.000 hřiven (korun).

Celkový obrat r. 1918 činil úhrnem kolem 50,000.000 hřiven.

Kolem družstva „Čas“ seskupení jsou vynikající ukrajinští spisovatelé a národní pracovnici.

Správa družstva „Čas“ nalézá se

V KYJEVĚ, VOLODYMYRSKA 42.

Veškeré informace, kde které knihy, časopisy a publikace vůbec vydány byly anebo brzo tiskem vyjíti mají, nalezne každý, kdo se o to zajímá, v kritické bibliografické revui

»KNYHAR'«

(časopis ukrajinského písemnictví),

jenž přináší posudky o všech ukrajinských publikacích.

Předplatné na r. 1919 v Kyjevě obnáší 48 hřiven.
Adresa redakce: KYJIV, Tvo „ČAS“.